

Юлія Новальська,
аспірантка КНУКіМ

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНА ФУНКЦІЯ БІБЛОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ ЯК КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВИХ ЦЕНТРІВ

У статті розкрито основні напрями діяльності бібліотек для дітей як соціально-комунікативних, культурно-дозвіллевих центрів, проаналізовано досвід роботи бібліотек з організації змістовного дозвілля користувачів.

Ключові слова: соціально-комунікативний центр, бібліотека для дітей, культурно-дозвіллевий центр, масовий захід, книга, читання, користувач бібліотеки.

Одним з важливих завдань сучасної бібліотекознавчої науки є осмислення освітніх, культурних процесів, пов'язаних з діяльністю установ, що визначають соціокультурний розвиток суспільства та зберігають культурні надбання країни. У цьому процесі особлива роль належить бібліотекам для дітей, які поєднують функції освітянських, культурних, інформаційних закладів. Питання розвитку бібліотек для дітей та їх діяльність завжди були в полі зору бібліотекознавців. Так А. Кобзаренко, Г. Погребняк, М. Зніщенко аналізували теоретико-методологічні аспекти культурно-освітньої роботи бібліотек, питанням масової роботи бібліотек як напряму культурно-дозвіллевої діяльності присвятили свої статті П. Рудая, В. Мартинова, Г. Білоус, Л. Пуляєва, Н. Скотаренко, в яких висвітлено досвід проведення масових заходів у конкретних бібліотеках. Водночас основні напрями культурно-дозвіллевої діяльності бібліотек для дітей залишилися поза увагою авторів.

Мета статті – проаналізувати основні напрями діяльності бібліотек як культурно-дозвіллевих центрів.

Виходячи з мети, у статті поставлені такі завдання:

- розкрити тлумачення терміна «дозвілля»;
- дати визначення терміна культурно-дозвіллева діяльність дітей; проаналізувати досвід бібліотек щодо організації змістовного дозвілля користувачів.

Об'єктом дослідження в статті є бібліотеки для дітей. Предметом дослідження – культурно-дозвіллева діяльність бібліотек для дітей.

Проаналізувавши енциклопедії та словники, вітчизняна дослідниця І. В. Петрова наводить такі визначення дозвілля: «вільний, незайнятий час, прогулянка, звільненість від справ»; «вільний від роботи час на дозвіллі, вільний час від справ»; «частина позаробочого часу, що залишається в людини після виконання необхідних невиробничих обов'язків: пересування на роботу і з роботи, сон, прийняття їжі, інших видів побутового самообслуговування». Зарубіжні вчені вважають, що дозвілля, як науковий термін, походить від латинського слова *licere*, що в перекладі означає «бути дозволеним», французького слова *loisir* (вільний час) та англійського слова *leisure* (свобода вибору дій) [5, с. 6–8]. Проте такі визначення стосуються більшою мірою дозвіллевої діяльності дорослих.

Щодо дозвіллевої діяльності дітей, то тлумачення цього терміна ми не знаходимо. Для сучасної дитини, яка зростає в умовах стрімкого розвитку телекомунікаційних технологій і мультимедійних засобів комунікації, важливого значення набуває заповнення його вільного часу змістовним дозвіллям. Ми пропонуємо таке його визначення: «культурно-дозвіллева діяльність дітей – вільний від навчання та виконання обов'язків час, який заповнюється змістовним дозвіллям, з метою інтелектуального, духовного розвитку та творчого зростання». У проведеному змістовному дозвіллі значне місце належить культурно-освітнім закладам, чільне місце серед яких належить бібліотекам для дітей. Водночас, як зазначають фахівці, помітною є тенденція зниження інтересу дітей до бібліотеки, друкованої книги, систематичного читання, що призводить до порушення гармонійного розвитку особистості, зниження освітнього, загальнокультурного рівня майбутніх громадян України. Саме це спонукає дитячі бібліотеки вдосконалювати дозвіллеву функцію, знаходити нові форми роботи з дітьми.

Хорошим прикладом може бути організація змістовного дозвілля в Національній бібліотеці України для дітей, в якій діє 14 об'єднань за інтересами: літературна вітальня «Дивослово», історико-краєзнавчий клуб «Кияночка», народно-етнографічна театральна студія «Мандрі», театральна студія «Мрія», гуртки декоративно-прикладного мистецтва «Весела майстерня» та «Бісерні фантазії», ляльковий театр «Барвіночок», науково-пізнавальний гурток «Всезнайко», гурток «Наталі», профорієнтаційний гурток «Орієнтир», літературно-журналістський гурток «Майстри слова», гурток «Лінгвіст», кінолекторій «Кіноман», вокальний гурток «Перлінка» [3]. Уже з цього переліку гуртків та об'єднань видно, що кожна дитина може за своїми уподобаннями, нахилами обрати гурток і плідно, цікаво проводити свій вільний час.

У процесі проведення культурно-дозвіллевих заходів бібліотеки дбають про естетичне, духовне, екологічне виховання, розвивають творчі здібності.

Значна робота проводиться бібліотеками з естетичного виховання своїх користувачів. Приділяючи велике значення естетичному вихованню, бібліотека провела ряд заходів, що спрямовані на формування духовної культури читачів-дітей, популяризації вітчизняного та світового мистецтва. Так, до 110-річчя від дня народження Івана Козловського був проведений музичний портрет «Український чарівник співу», до 200-річчя від дня народження польського композитора Ф. Шопена – музична година «Нижний геній гармонії». З метою вшанування пам'яті видатної української художниці Катерини Білокур та з нагоди відзначення 110-ї річниці від дня її народження відбулася презентація виставки дитячих робіт «Квіткове різнобарв'я К. Білокур очима дітей» дитячої художньої студії «Маленький принц» та мистецька година «Віконце у світ К. Білокур», де читачі ознайомилися з творчістю художниці [3].

Основою змістовного дозвілля є прищеплення дітям любові до книги, музики, мистецтва, формування гуманістичних цінностей, розвиток творчості, виховання інтелектуальної, духовно збагаченої особистості. У Київській обласній бібліотеці для дітей зусиллями працівників бібліотеки у відділі естетичного виховання зібрано картотеку з настінних календарів та давніх періодичних видань, з допомогою яких створюються експозиції різної тематики. Зараз навіть важко сказати, що народжується спочатку: ідея вернісажу чи ідея масового заходу, до якого вже проектується та організовується експозиція з репродукцій, ілюстрацій, фото композицій дитячих малюнків, розміщують на ній прозові тексти, вірші, загадки, прислів'я, а також доповнюють іншими різноманітними предметами та аксесуарами. Важливим є те, що від такої творчої фантазії вирають діти, увагу яких, безперечно, привертають яскраві виставки, долучаючи їх до спілкування через образи мистецтва. Під час такого масового заходу створюється незвична атмосфера, де за допомогою елементів змагання та веселої цікавої гри в дитини пробуджується бажання мислити, висловлюватися та відстоювати свою думку, вчитися «читати» картини, а також слухати один одного, уявляючи себе на місці художника чи композитора. Така жива, емоційно насичена форма донесення інформації сприяє тому, що, потрапляючи в ігрову атмосферу, дитина не помічає, що вона навчається. Саме під час таких заходів діти молодшого шкільного віку мають можливість доторкнутися душею до прекрасного, бо виховання почуттів дитини починається зі споглядання і краси [1]. Основою змістовного дозвілля є прищеплення дітям

любові до книги, музики, мистецтва, формування гуманістичних цінностей, розвиток творчості, виховання інтелектуальної, духовно збагаченої особистості.

Бібліотеки завжди були й залишаються центрами культурно-мистецького та пізнавального спілкування людей, осередками духовності і гармонії, хранителями мудрості і знань. Якщо ж це бібліотека для дітей, то її роль у суспільстві набагато значніша. Діти приходять сюди, щоб відшукати відповіді на тисячі запитань, які ставить перед ними життя, змістовно провести час у товаристві вірних друзів – книг, які допомагають зануритися в чарівний світ мандрівок, пригод, переносять їх у минулі століття та на інші планети. Проте бібліотека – не лише книгозбірня, це місце, куди люди приходять поспілкуватися, обмінятися цікавими думками та ідеями, а ще тут збираються талановиті творчі особистості, чії невгамовні серця прагнуть до чогось незвичайного. У Львівській обласній бібліотеці для дітей вирішили об'єднати ці творчі натури, і шість років тому у відділі реклами книги та бібліотеки створили літературний театр «Маска». Така ідея з'явилася після майстерного проведення ряду мистецьких літературно-театралізованих заходів, і театр «Маска» став новим проектом бібліотеки. Головна мета літературного театру – популяризація кращих зразків світової художньої літератури; виховання естетичних, художніх смаків, любові до художнього слова; посилення впливу бібліотеки на естетичний розвиток дитини; надання теоретичних і практичних знань з акторської майстерності, сценічного руху та сценічної мови. Програма реалізації проекту передбачає цілий комплекс практичних і теоретичних занять, зустрічей з акторами, режисерами та інсценізацію літературних творів, яка є чудовою нагодою «оживити книгу», викликати у дітей щиру реакцію (радість, переживання) і, звичайно, бажання прочитати книгу.

Як демонструє практика, літературний театр дає змогу формувати в юних читачів художній смак і цілеспрямовано та комплексно розвивати їхні творчі здібності. Учасники театру «Маска», а це читачі бібліотеки та студенти мистецьких навчальних закладів, завжди беруть активну участь у всіх великих проектах бібліотеки, літературних святах, обласних турах щорічного конкурсу «Найкращий читач України», а їхні театральні вистави транслюються Львівським обласним телебаченням у телевізійному проекті «Хатка Левенятка». Актори театру не тільки беруть активну участь у всіх великих акціях бібліотеки: Всеукраїнському тижні дитячого читання, обласному дні читання, святі української книги, а ще виїжджають зі своїми виставами в інші бібліотеки, міські школи та міста Львівської області. Мали вони навіть

зарубіжні гастролі у 2008 р. до польського міста Кросно в рамках польсько-українського проекту «У головній ролі – книга» [2].

У Староконстантинівській районній бібліотеці для дітей Хмельницької області нині апробовані та вдало використовуються багато масових заходів природничого та екологічного спрямування. У своїх «повчаннях» Володимир Мономах писав: «Великі блага послані нам, і подякуємо Творцеві земного і небесного за все це. Примножуймо та оберігаймо їх». Саме це працівники бібліотеки намагаються донести до дітей, проводячи години спілкування «Людство довкілля», літературний ранок «Планета у нас одна», екологічну гру «Подорож до країни Ельдорадо», чорнобильський урок «У чому ти винна, земле моя, безборонна моя і безцінна». Із задоволенням займаються діти молодших класів міста в клубі за інтересами «Дзвіночок», де беруть участь у конкурсах – кросвордах про тварин, інсценізують казки, подорожують з казковими героями. Це дає прекрасні можливості для екологічного виховання дітей, проведення хвилинок доброти й радості на кшталт «Ідіть добрими у світ природи» за творами В. Сухомлинського. На базі бібліотеки відбувалися відкриття Всеукраїнського тижня дитячої та юнацької книги, заняття бібліотечної лабораторії. Для того щоб успішно конкурувати з масовою культурою, бібліотека сьогодні змінює своє обличчя, імідж, намагається стати більш сучасною. Велике значення надається оформленню бібліотеки. Привертає увагу читачів яскравий і привабливий інтер'єр, книжково-ілюстративні та нетрадиційні виставки: панорами, діалоги, вікторини, подорожі, наприклад. «Вічна і свята ти, мати-Україно», «Дім, в якому ми живемо», «Краса України, Поділля», «Пам'ять серця, чуєш, не згасай...», які багаті на дитячі роботи, атрибутику та ігрові елементи. Крім традиційних, суто бібліотечних форм масової популяризації книг, використовуються цікаві нові або зовнішньо змінені форми роботи: це і конкурси, літературні ігри, турніри, аукціони, КВК, брейн-ринги, які спонукають учнів багато читати, мислити, щоб перемогти і бути першими в суперництві [1].

Духовний і культурний розвиток особистості дитини на основі збереження й примноження традицій і звичаїв свого краю є пріоритетним напрямом роботи народно-етнографічної студії «Мандрі», яка об'єднує 56 дітей різного віку. Гуртківцями були підготовлені і поставлені театралізовані дійства «Різдвяний вертеп», «Весною прокидається все», театралізований колаж «Корифеї українського театру» та ін. Плідно працює в бібліотеці ляльковий гурток «Барвінок» Всеволода Нестайка («Казкові пригоди і таємниці Нестайка»), театралізований ляльковий калейдоскоп «Казковими стежками Г. Х. Андерсена» та тіньовий театр ляльок

«Святий Отче Миколай, до нас у гості завітай». Робота гуртка «Орієнтир» була націлена на допомогу в зорієнтуванні підлітків у суспільному житті, на ознайомлення їх з безмежним багатогранним світом професій. Під час занять дітей навчали, як вірно зробити власний вибір професії. Для підсилення враження, на зустріч запрошувалися фахівці з різних галузей, в яких діти особисто могли поцікавитися про переваги і недоліки конкретної професії, дізнатися, де треба навчатись, щоб отримати відповідну спеціальність. Цікаво й змістовно пройшли зустрічі з психологом, художником, учителем, лікарем. Значна увага в бібліотеці приділяється організації заходів з популяризації книги й читання. Упродовж року бібліотекою було організовано й проведено комплекс заходів, які сприяють гармонійному, інтелектуальному розвитку дітей, формуванню патріотизму, зміцненню громадянської позиції підростаючого покоління. У зв'язку з цим комплексна робота проводилася до відзначення державних свят, визначних подій та ювілейних дат в історії нашої країни. Зокрема, до Дня Незалежності була оформлена книжкова виставка «Вільна, горда, незалежна» та проведена літературна подорож «Україно, мій духмяний дивоцвіт, через терни йшла до волі стільки літ», до Дня Конституції України була проведена літературно-поетична година «Нема без кореня рослини, а нас, людей, без Батьківщини», під час якої діти ознайомилися з Основним законом нашої держави, з творами першої української Конституції; змістовною була година спілкування «За Україну, за її волю», присвячена Дню Соборності України; до Дня української писемності та мови проведено велике родинно-сімейне свято «Мова – державна перлина, нею завжди дорожить» спільно з управлінням освіти Шевченківського району. Вихованню в читачів патріотичних почуттів сприяли заходи, присвячені 65-й річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні, серед яких: документально-художня композиція «Ми пам'ятаємо живих і тих, хто впав у боях», літературно-музичний вечір «Мій обов'язок – ділитися з людьми хлібом правди», мистецька година «Коли настає хвилина мовчання», а під час проведення заходу «Слава тих років зійшла на п'єдестал» відбулася зустріч з ветераном Великої Вітчизняної війни П. О. Філоненко [3].

Актуальним напрямом роботи з дітьми залишається висвітлення історії українського народу, його культури та освіти, забутих пам'яток нашої спадщини. У звітному році Україна відзначала 440 років від дня народження гетьмана України Петра Конашевича-Сагайдачного. До цієї дати було проведено історичну годину «Лицар українського степу П. Конашевич-Сагайдачний» та коментовані читання за книгою «Гетьмана України». Під час проведення години історичної пам'яті «У вік

віків гранітним кроком Герої Крут ідуть» діти дізналися про героїчний подвиг українських юнаків-добровольців, які виступали на захист Української Народної Республіки. Для проведення циклу заходів з народознавства «Із народної скарбниці» були використані різноманітні форми роботи: година спілкування, вікторина, літературно-музична композиція, пізнавальна година, народознавчий калейдоскоп тощо [4].

Як завжди, велика увага приділялася пропаганді творів українських письменників та літератури про їх життя та творчість. Багато заходів проводилося до ювілейних та пам'ятних дат, серед яких: літературний вечір до 75-річчя від дня народження В. Симоненка «Я для тебе горів, український народе...», літературно-музична композиція «Ї благословив Господь...», присвячена 80-річчю від дня народження видатної української поетеси Л. Костенко, літературний портрет до 150-річчя від дня народження А. П. Чехова «Такі сумні смішні історії», літературно-музична композиція «У цьому світі я лише подорожній» (до 115-річчя від дня народження С. Єсеніна), година цікавих повідомлень «Гімн дитинству, перекладений прозою» на честь 175-річчя від дня народження Марка Твена та ін. У 2010 р. святкувались 170-річчя першого видання «Кобзаря» Т. Шевченка та 150-річчя від дня виходу повного видання «Кобзаря». Працівники бібліотеки провели цикл заходів, присвячених цій події: конкурс на краще читання віршів Т. Шевченка «Слово вічне, невмируще», перегляд відеофільму «Край, де народився геній», оглядова відеобесіда «Жінок кохані імена» [3].

Залученню дітей до читання сприяє також реалізація національного проекту «Україна читає дітям», у рамках якого проведемо ряд зустрічей дітей з відомими людьми, серед яких – письменники Леся Вороніна, Зірка Мензатюк, Сергій Іванюк, Андрій Курков, Євгенія Пірог, Євген Білоусов, Олександр Дерманський, народна артистка України Раїса Недашківська, президент благодійного фонду «Обдаровані діти – майбутнє України» Влада Прокаєва, співачка Міка Ньютон, продюсер Тимофій Нагорний.

Особливе місце в роботі бібліотеки належить обслуговуванню дітей-інвалідів, дітей-сиріт, дітей, які залишилися без батьківської опіки, та дітей з малозабезпечених сімей. Постійними читачами бібліотеки є вихованці спеціального дитячого будинку «Малютко» для дітей дошкільного віку, школи-інтернату № 20, школи-інтернату № 15. Кожне відвідування дітьми бібліотеки супроводжувалось ознайомленням з літературою, проведенням масових заходів із застосуванням різноманітних літературних ігор. У Печерському та Подільських центрах реа-

білітації та соціального захисту дітей-інвалідів були проведені цікаві святкові дійства до Дня бібліотек та Дня Святого Миколая [3].

Активізувалася робота бібліотеки з батьками наймолодших дітей (від народження до трьох років). Для них діяло створене інформаційне бюро «Читаємо разом з пелюшок», мета якого – надати допомогу у вихованні малюків, використовуючи нові методики вітчизняних та зарубіжних психологів та педагогів. Налагодження співпраці зі Школою свідомого батьківства, що створена в Шевченківському районі міста. Працівниками бібліотеки створено блог «Маленький Читайлик». На цій інтернет-сторінці маленьких користувачів та їхніх батьків інформують про нові книги, які надійшли до книгозбірні, про письменників-ювілярів і молодих письменників, які сьогодні пишуть для дітей. У блозі відкритого цікаві рубрики «Віртуальний зоосвіт», «Допитливим чомучкам», «Сторінки улюблених журналів», «Мандруй світом» та ін. [3].

У давні часи бібліотеки називали «аптеками душі». Особливо це стосується бібліотек для дітей, бо саме тут і сьогодні створюються умови для спілкування, пізнання світу, становлення особистості через книгу і мистецтво та проведення змістовного дозвілля.

Список використаної літератури

1. Білоус Г. Особливий світ дитячих бібліотек / Г. Білоус // Світ дитячих бібліотек. – 2003. – № 5. – С. 27–28.
2. Геляєва Л. Театр у бібліотеці. Змістовне дозвілля, яке об'єднує таланти / Л. Геляєва, Ю. Соколова // Світ дитячих бібліотек-2010. – № 2. – С. 29–30.
3. Звіт Національної бібліотеки для дітей за 2010 рік. – К., 2011. – 43 с.
4. Каскевич С. Міні-музей у бібліотеці / С. Каскевич // Світ дитячих бібліотек-2009. – № 2. – С. 13–14.
5. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах / І. В. Петрова. – К. : Кондор, 2005. – 408 с.